

Carel Piek (rechts), directeur-generaal van Winterhulp Nederland, wordt geïnterviewd door Wijbrands Marcussen, juli 1941. Coll. Nationaal Archief, Den Haag

Tobie Goedewaagen (links), secretaris-generaal van het ministerie van Volksvoorlichting en Kunsten en president van de Kultuurkamer, wordt in november 1941 geïnterviewd door Wijbrands Marcussen. Coll. NIOD, Amsterdam

Stem van de SS

Rundfunkbeauftragter der Waffen-SS Louis Wijbrands Marcussen trouwde in 1938 met Johanna Christophora van Soeren. Vanwege foute politieke keuzes 'verdween' hij na de Tweede Wereldoorlog en zag hij zijn wettige echtgenote nooit meer terug. Wat gebeurde er met deze radioman en zijn vrouw? Auteur Jacqueline Verkleij

Het roerige leven van een nationaalsocialistische radioreporter

V ertegenwoordiger in tabak Marcus Marcussen en zijn vrouw Maria Sophia Marcus, dochter van een verzekeringsagent, verhuisden in 1912 van Amsterdam naar de Belgische plaats Deurne. Daar werd een jaar later Ludovicus Gerardus (roepnaam Louis Gerard) geboren, vijf jaar na zijn oudere zus Maria Catharina. Het gezin woonde in een mooi pand aan de Cockerillkaai 17, met uitzicht over de Schelde. Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog keerden ze terug naar het neutrale Nederland en vestigden zich opnieuw in de hoofdstad. Volgens de Amsterdamse bevolkingsregisters vertrok Maria Sophia het jaar erop met haar twee jonge kinderen naar Krefeld in het vijandelijke Duitsland - zonder Marcus. Helaas vermelden de akten hun beweegredenen niet.

Rond 1920 was het gezin even herenigd, toen moeder, zoon en dochter zich weer in Amsterdam vestigden. Het jaar erop stuurden Maria Sophia en Marcus hun twee kinderen - toen dertien en acht jaar oud - terug naar Antwerpen om daar naar school te kunnen gaan en de Franse taal te leren. Ze verbleven bij een zekere Jan Louis van der Weyden, een Belgische

tolbeamte, mogelijk een vriend van de familie.

Louis keerde in 1922 terug naar Amsterdam, een jaar later gevolgd door zijn zus. Halverwege het decennium liep het huwelijk tussen hun ouders op de klippen en vertrok Maria Sophia met zoon en dochter naar Haarlem. Niet lang daarna trouwde ze in Londen met Fredrik Hendrik Wijbrands, exploitant van onroerend goed en voormalig administrateur van de Wono-Aseh Suikerfabriek op Java. Twee jaar na het huwelijk liet Maria Sophia de achternaam van haar kinderen officieel wijzigen in Wijbrands Marcussen, ook regelmatig gespeld als Wybrands Marcussen.

Aan geld was ogenschijnlijk geen gebrek. Nadat Louis een opleiding aan de handelsschool had gevolgd, reisde hij naar Chicago, waar hij zich inschreef voor een cursus criminologie aan het Institute of Applied Science. Hij specialiseerde zich in dactyloscopie - de techniek van het zichtbaar maken, classificeren en identificeren van vingerafdrukken. In 1935 besloot hij het roer om te gooien en ging aan de slag als assistent-programmaleider van de Phohi, de Philips Omroep Holland-Indië, die vanuit Huizen

programma's uitzond ten behoeve van de inwoners van met name Nederlands-Indië. Hij doorkruiste het land in een omroepwagen en had een redelijk goede neus voor wat de bevolking van de kolonie wilde horen. Hij beschreef de laatste mode, de notabelen op het racecircuit van Zandvoort, de roeiwedstrijden op de Amsterdamse Bosbaan, of interviewde een plaatselijke sportheld.

Zoetgevoisd

Ergens rond die tijd moet hij in Hilversum, waar hij toen woonde, Johanna Christophora van Soeren hebben leren kennen, die daar werkte als boekhoudster en stenotypiste bij de Nederlandsche Seintoestellen Fabriek. Ze was de dochter van kantoorbediende Johan Christoffel van Soeren, die op 26-jarige leeftijd in Amsterdam was getrouwd met de zes jaar jongere Johanna Geertrui Sinselmeyer. Naast Johanna Christophora kreeg het stel nog een dochter, Johanna Geertruida. Drie jaar na de vroege dood van zijn vrouw, in 1916, hertrouwde Johan met pianolerares

Zendgebouwen en antennetorens van de PHOHI te Huizen, 1928. Coll. Nationaal Archief, Den Haag

Baudina Jacoba Gieltsjes, met wie hij een zoon kreeg: Johan Christoffel junior. Het tweede huwelijk lijkt niet erg harmonieus te zijn geweest. Op 24 augustus 1933 plaatste Johan een advertentie in *De Gooi- en Eemlander* met de oproep 'geen gelden of goederen af te geven aan mijn weggelopen vrouw, Baudina Jacoba van Soeren, geb. Gieltsjes, zich noemende en schrijvende Mevrouw Ine van Soeren, daar door mij niets wordt betaald'. Twee dagen later verscheen een reactie in de krant, waarin Ine verklaarde niet te zijn weggelopen, maar 'noodgedwongen en op uitdrukkelijk advies' van haar advocaat de echtelijke woning te hebben verlaten. Na een kleine week liet Johan door middel van een nieuwe boodschap weten dat zijn eerdere annonce op een misverstand beruiste en 'als ongedaan is te beschouwen'. Het is onbekend wat de aanleiding was van dit huiselijk drama, maar mogelijk was Johan toen al geestelijk niet helemaal in orde. Nadat hij drie jaar later kwam te overlijden, plaatste Ine een rouwadvertentie in de krant waarin ze wereldkundig maakte dat haar man na een korstondig lijden in de Psychiatrisch-Neurologische Kliniek in Utrecht was gestorven. Kort na de dood van haar vader viel de jonge Johanna Christophora voor de charmes van de zoetgevooidse radioverslaggever Louis Gerard Wijbrands Marcussen. Ze trouwden in 1938.

NSB en SS

Na de Duitse inval, op 12 mei 1940, werd het radiostation in Huizen opgeblazen. Louis was zijn baan kwijt, maar trad al snel eraan als eerste verslaggever in dienst van de AVRO. Directeur Willem Vogt stuurde hem in juni van dat jaar naar Berlijn om journalist en NSB-lid Max Blokzijl te vragen nazivriendelijke

radiopraatjes te houden. Volgens sommigen – onder wie de auteur van *Radio Hilversum 1940-1945*, Dick Verkijk – waren Louis' sympathieën voor Hitler's NSDAP toen al overduidelijk, iets wat Louis later altijd stellig heeft ontkend. In een brief die hij in 1975 schreef aan Nanno in 't Veld, auteur van het boek *De SS en Nederland*, beweerde hij dat hij in die tijd nog niet eens wist wat het nationaalsocialisme was, maar de orde, de economische herleving en de dynamische geest in Duitsland bewonderde. Hij was echter anti-NSB, vond de partij 'een belachelijke imitatie-beweging' en haar leider Anton Mussert 'een belachelijke figuur'. Omdat Louis weigerde lid te worden van zijn beweging, eiste Mussert zijn ontslag bij de door de Duitsers gecontroleerde Nederlandsche Omroep, waar Louis inmiddels in dienst was als hoofd van de reportageafdeling. De leider van de *Rundfunktruppen*, *Sonderführer* E. A. Freudenberg, stak hier een stokje voor.

Onder druk van diezelfde Freudenberg werd Louis in 1941 echter alsnog lid van de NSB. Zijn vrouw Johanna Christophora deed hetzelfde, maar volgens haar eigen naoorlogse getuigenissen en die van enkele andere betrokkenen was ze niet geïnteresseerd in politiek en deed ze dit alleen om haar man te plezieren. Louis' nazisympathieën werden echter steeds duidelijker. In 1942 trad hij vrijwillig toe tot de Waffen-SS en werd naar het Oostfront gestuurd. Johanna Christophora werd 'in overleg met haar man' naast lid van de NSB ook begunstigend lid van de SS. Een beslissing die haar duur zou komen te staan. Terug in Nederland werd Louis benoemd tot *Rundfunkbeauftragter der Waffen-SS* in Nederland en verantwoordelijk voor de uitzendingen van het propagandistische radioprogramma *De Stem der SS*. Hij klom uiteindelijk op tot de rang van *Unterscharführer* en bleef zich onvermoeid bezighouden met nazi-propaganda.

Wijbrands Marcussen was verantwoordelijk voor radioprogramma *De Stem der SS*. Coll. NIOD, Amsterdam

Verdwenen

Op 5 september 1944, Dolle Dinsdag, bereidden vele Nederlanders er zich al op voor hun bevrijders met vlaggen en wimpels te verwelkomen. Onder NSB'ers en Duitsers in Nederland brak paniek uit – zij vreesden 'terreuracties' van de Nederlandse bevolking. Louis spoorde Johanna Christophora aan om samen met hun twee zoontjes van nog

geen twee en drie jaar oud aan boord te gaan van een speciale trein die hen naar Duitsland zou brengen. Ze kwamen terecht in Jeersdorf, bij Bremen, waar ze tot maart 1945 zouden blijven. In januari van dat jaar was Louis naar het Westfront gestuurd om verslag te doen van het Ardennenoffensief. Kort na zijn terugkeer naar Nederland verdween hij. 'Als ik was gebleven, had ik twaalf jaar gekregen en daarvan acht jaar gezeten,' vertelde hij later in de radiodocumentaire die Dick Verkijk maakte over Hilversum tijdens de oorlogsjaren. Tot diens grote verrassing had Louis – die inmiddels onder een andere naam in Duitsland woonde – hem zelf benaderd om over zijn werk voor de SS te vertellen, maar hij weigerde naar Nederland te komen of zijn nieuwe identiteit prijs te geven. Johanna Christophora was na de Duitse capitulatie terechtgekomen in een pension in Ter Apel, waar ze in mei 1945 werd gearresteerd door de Binnenlandse Strijdkrachten. Ze werd

Louis bleef zich onvermoeid bezighouden met nazipropaganda

gescheiden van haar kinderen en eerst gedetineerd in kamp Naarden, later overgebracht naar De Roskam in Weesp, een detentiekamp voor NSB-vrouwen. In september stuurde Louis' moeder een brief naar de procureur-fiscaal, met het dringende verzoek haar schoondochter vrij te laten, zodat zij voor haar kinderen kon zorgen. Maria Sophia had een inspectrice van de Politieke Opsporingsdienst over de vloer gehad, die haar vroeg of ze haar kleinzoon-tjes van inmiddels vier en tweeënhalf jaar in huis zou kunnen nemen. Dat wilde ze wel, maar zonder hulp leek haar dat niet te doen. 'Mijn man is oud-administrateur bij de suikerfabriek op Java en bij de 70 jaar,' schreef ze. 'U begrijpt welk een slag het voor ons geweest is toen onze zoon door mooie voorspiegeling verleid, toegetreden is tot deze funeste orde. Mijn schoondochter heeft echter nooit aan politiek gedaan zoover ons bekend. Zij is toegetreden om geen verschil met haar man te krijgen.' Toen ze haar kleinzoon-tjes had opgezocht, vertelde ze, had de oudste tegen haar gezegd dat hij zou weglopen, 'net zover [...] tot ik mammi vind'. Elf maanden na haar aanhouding, op 17 april 1946, werd Johanna eindelijk ontslagen uit detentie. Ze trok in bij haar schoonouders, waar ze de zorg voor de huishouding op zich nam. Tot nader order moest ze zich iedere woensdag om 14.00 uur persoonlijk melden bij de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten in Hilversum. De toezichthouders schreven onveranderlijk goede rapporten over haar. 'Haar kwelt alleen, dat ze nog niets van haar echtgenoot heeft gehoord,' werd op 8 november 1948 in haar dossier opgetekend.

Gebombardeerde huizen in de Teding van Berkhoutstraat, Haarlem, 16 april 1943. Terwijl WA-mannen punruimen doet Wijbrands Marcussen verslag. Coll. Noord-Hollands Archief, Haarlem

Interview door Wijbrands Marcussen met WA-mannen bij gebombardeerde huizen in de Nicolaas Beetsstraat, Haarlem, 17 april 1943. Coll. Noord-Hollands Archief, Haarlem

Louis wordt Robert

Diezelfde echtgenoot, van wie Johanna nooit officieel is gescheiden, was precies vijf maanden eerder onder de naam Robert Wiselius van Deventer in San Sebastián in het huwelijk getreden met een negentienjarige Spaanse schone genaamd Maria del Carmen Suquia Aguirre.

NRC Handelsblad meldde op 2 april 1997 op basis van documenten die waren gepubliceerd door het Spaanse dagblad *El País* dat het Spaanse regime onder dictator Francisco Franco in 1945 geen gehoor had gegeven aan een gedetailleerd verzoek van de geallieerde strijdkrachten om nazi's uit te leveren. De meesten van hen konden ongestoord in Spanje blijven wonen en werken, en een aantal verkreeg de Spaanse nationaliteit. Franco's gastvrijheid was vermoedelijk de reden waarom Louis na de bevrijding van ons land de wijk had genomen naar Spaans Baskenland.

De Nederlandse ambassadeur in Madrid schreef op 10 december 1954 een brief aan de minister van Buitenlandse Zaken in Den Haag met de mededeling dat hij de Spaanse consul in San Sebastián had gevraagd onderzoek te doen naar een zekere Robert Wishell, die al een tijdje in die stad woonde en Engelse les gaf aan het door hem opgerichte Instituto Anglo Americano, en over wie geruchten de

ronde deden. De consul had vervolgens ontdekt dat deze Robert Wishell in het begin van de zomer van 1945 in Spanje was gearriveerd. Hij had toen gezegd dat zijn naam Robert Wiselius van Deventer was, en dat hij in 1912 in Hilversum was geboren. Later noemde hij zichzelf Vatsell en beweerde hij ter wereld te zijn gekomen in Soerabaja. De consul was er echter van overtuigd dat

‘Als ik was gebleven, had ik twaalf jaar gekregen en daarvan acht jaar gezeten’

het hier om niemand anders ging dan Louis Gerard Wijbrands Marcussen. ‘Toen hij in Spanje arriveerde zei hij dat hij getrouwd was, wat hem er echter niet van heeft weerhouden met een Spaans meisje in het huwelijk te treden,’ schreef de consul verontwaardigd. Een paar maanden later werd de akte van het huwelijk tussen Louis/Robert en het Spaanse meisje naar de Nederlandse ambassadeur gestuurd. Het bewijsmateriaal werd doorgestuurd naar de openbaar aanklager, die op zijn beurt de minister van Buitenlandse Zaken inlichtte en hem ter overweging gaf een aanklacht in te dienen tegen Louis wegens bigamie. ‘Zijn politieke antecedenten zullen bij voorbaat een eventueel gewenst geachte uitlevering onmogelijk maken,’ schreef hij. ‘Niettemin meende ik het goed Uwer Excellentie omtrent de verblijfplaats van deze persoon in te lichten.’ Hoewel de vermoedens over de identiteit

van Robert Wishell waren bevestigd en zijn verblijfplaats was onthuld, lukte het Louis uit handen te blijven van justitie. Eind jaren vijftig verliet Louis ook zijn Spaanse vrouw en vertrok naar Duitsland, waar hij Spaanse en Engelse les gaf op een taleninstituut in de buurt van Salzburg. Louis' zaak verjaarde in 1971, maar zover ik kon nagaan is Louis altijd onder een andere naam in Duitsland blijven wonen. Het is niet bekend of hij nog contact heeft gezocht met zijn Nederlandse echtgenote en of zij geweten heeft van zijn tweede huwelijk. Misschien heeft hij haar wel voorgesteld te scheiden, maar was dit bij de inmiddels streng katholieke Johanna Christophora uit den boze. Misschien kon het hem ook helemaal niet schelen dat hij bigamie pleegde. Johanna Christophora is altijd de naam van haar echtgenoot blijven voeren. Ze overleed op 87-jarige leeftijd in Amsterdam. •

Bronnen

- CABR-dossier Johanna Christophora van Soeren, Nationaal Archief
- CABR-dossier Louis Gerard Wijbrands Marcussen, Nationaal Archief
- DOC-I-dossier Louis Gerard Wijbrands Marcussen, NIOD
- Dick Verkijk, *Radio Hilversum 1940-1945. De omroep in de oorlog* (Amsterdam 1974).
- Stadsarchief Amsterdam.
- Delpher.
- WieWasWie.

Jacqueline Verkleij is zelfstandig onderzoeker en maakt stamboomboeken in opdracht. Zie pastresents.nl